

PANDEMIYADAN KEYINGI DAVRDA TURIZMNI BARQAROR RIVOJLANTIRISHNING ISTIQBOLLI YO'NALISHLARI

Respublika ilmiy-amaliy anjumani

MATERIALLARI

5-6 oktabr

Buxoro – 2021

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV VA O‘RTA MAXSUS TA‘LIM VAZIRLIGI
BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI
IQTISODIYOT VA TURIZM FAKULTETI
TURIZM VA MEHMONXONA XO‘JALIGI KAFEDRASI**

**PANDEMIYADAN KEYINGI DAVRDA TURIZMNI
BARQAROR RIVOJLANTIRISHNING ISTIQBOLLI
YO‘NALISHLARI**

**Respublika ilmiy-amaliy anjumani
materiallari
2021 yil 5-6 oktabr**

**ПЕРСПЕКТИВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ
УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА В
ПОСТПАНДЕМИЧЕСКИЙ ПЕРИОД**

**сборник тезисов
Республиканская научно-практическая конференция
5-6 октября 2021 года**

**“Durdona” nashriyoti
Buxoro – 2021**

Dasturiy qo'mita: i.f.d., prof. O.X. Xamidov, i.f.d., dots. O.S. Qahhorov, i.f.n., dots. D.Sh.Yavmutov, i.f.d., prof. B.N.Navro'z-Zoda, i.f.n. H.R.Hamroyev, i.f.f.d., Z.S. Nurov, i.f.n., dots. N.S.Ibragimov, i.f.f.d. A.J. Abdulloyev, i.f.n., S.U. Tadjiyeva, i.f.n. S.S. Ro'ziyev
D.B. O'roqova.

Tahrir hay'ati: i.f.d., dots. O.S. Qahhorov, i.f.n., dots. D. Sh. Yavmutov, O'.U. Rashidov, G.T.Zaripov, i.f.f.d. Z.S. Nurov, i.f.n., dots N.S.Ibragimov, E.A.Farmanov, I.O.Davronov, O.O.Radjabov, K.Sh.Yuldashev, D.B.O'roqova.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021 yil 2 martdagi 78-F-sonli farmoyishiga asosan Buxoro davlat universitetida 2021 yil 5-6 oktabr kuni "Pandemiyadan keyingi davrda turizmni barqaror rivojlantirishning istiqbolli yo'nalishlari" mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjumani tashkil etilgan, tezislari to'plami tayyorlangan va nashr etilgan.

To'plam i.f.n. Ibragimov N.S. umumiy tahriri ostida chop etildi.

To'plam Buxoro davlat universiteti ilmiy-texnik kengashi tomonidan chop etishga tavsiya etilgan.

Mazkur to'plamga kiritilgan maqolalar va ma'ruza tezislarning mazmuni, undagi statistik ma'lumotlar, sanalarning to'g'riligiga hamda tanqidiy fikr-mulohazalarga mualliflarning shaxsan o'zlari mas'uldir.

ТУРИЗМ ПАНДЕМИЯ ВА ПОСТПАНДЕМИЯ ШАРОИТИДА: АСОСИЙ ЙЎҚОТИШЛАР ВА ТИКЛАНИШНИНГ ИСТИҚБОЛ ЙЎНАЛИШЛАРИ

Д.Ш.Явмутов.

БухДУ Иқтисодиёт ва туризм факультети декани, и.ф.н., доцент

COVID-19 пандемияси иқтисодиётнинг кўплаб тармоқлари қатори туризм индустриясига ҳам катта зарба берди. БМТнинг маълумотларига кўра 2020 йилнинг бошида жаҳон туризм индустриясида 330 млн дан ортиқ инсонлар банд бўлган. Мазкур тармоқ 9 трлн \$ айланмаси билан жаҳон ЯИМнинг 10 фоизини ташкил этган. Дунёнинг етакчи 20 та иқтисодиётидан Италия, Испания ва Мексика каби мамлакатларнинг ЯИМнинг 15-20 фоизигача улуши туризмдан шаклланган. Жаҳон иқтисодиётида туризм экспорт салоҳияти бўйича 3-чи тармоқ саналган ва унда 2019 йилда дунё аҳолисининг 1/10 қисми банд бўлган. 2019 йилда дунё бўйича 1,5 млрд турист қайд қилинган.

Бутунжаҳон туризм ташкилотининг маълумотларига кўра жаҳон туризм соҳаси 2020 йилда 2,4 трлн АҚШ доллари миқдорида йўқотишга учради. Ташкилот экспертлари томонидан жами йўқотиш бутун пандемия даврида 4 трлн АҚШ доллари миқдорини ташкил қилиши мумкинлиги башорат қилинмоқда. Жаҳон ЯИМи йилига 1,5-2,8 фоиз йўқотишга учраётганлиги қайд этилмоқда. 2020 йилда дунё бўйича хорижий туристларнинг сони тахминан 1 миллиард кишига ёки 77 фоизга камайган. БМТнинг ахборотида кўра 2021 йилнинг биринчи чораги бўйича ушбу рақам 88 фоизни ташкил қилган.

Ривожланаётган давлатлар пандемия сабабли энг катта йўқотишларга учради. Уларда туристларнинг сони 60-80 фоизгача кескин камайиб кетди. Энг кўп йўқотишларга Шимолий-Шарқий ва Жанубий-Ғарбий Осиё, Жанубий Осиё, Океания ва Шимолий Африка мамлакатлари дуч келишди.

Туризмнинг қисқариши оқибатида дунё бўйича ишсизликнинг 5,5 фоизга ортиши кузатилиши мумкин, Бу рақам иқтисодиёти туризмга кучли боғлиқ бўлган мамлакатларда 15 фоизгача бориши мумкин. Тадқиқотлар кўрсатишича жаҳон туризм тармоғида 2021 йилнинг 2-ярмида нисбатан жонланиш кузатилади, бироқ, шунга қарамай, йиллик йўқотишлар 1,7-2,4 трлн АҚШ долларини ташкил қилиши мумкинлиги таъкиланмоқда.

Ўзбекистон иқтисодиётида ҳам пандемиягача даврда туризмнинг барқарор ривожланиши кузатилаётган, иқтисодиётнинг муҳим тармоқларидан ҳисобланарди. 2019 йилда мамлакатда 6,7 млн хорижий туристлар, 14,7 млн маҳаллий туристлар рўйхатга олинган, туризм соҳаси хизматли экспорти 1,3 млрд АҚШ долларини ташкил қилган. 2020 йилда туризм соҳаси ЯИМга 260 млн АҚШ доллари миқдорида улуш қўшган бўлса, 2021 йилда бу рақам 400 млн АҚШ долларига тенг бўлиши кутилмоқда. 2020 йилда маҳаллий туристлар 1,8 млн кишини ташкил қилган бўлса, 2021 йилда бу рақам 7,5 млн киши бўлиши кутилмоқда.

Экспертларнинг таҳлили бўйича жаҳон туризм секторининг тикланиши кўпроқ вакцинация жараёнларига боғлиқ ва ушбу жараён ҳозирда дунё бўйлаб нотекис ривожланиб бормоқда. Бунинг оқибатида туризмнинг йўқотишлари ривожланган давлатларда қисқариб борса, ривожланаётган давлатларда кенгайиб боради.

Шуни алоҳида таъкидлаш керакки, агар туризм соҳасида постпандемия шароитида ишлар тўғри ташкил этилса, тармоқда тикланиш иқтисодиётнинг бошқа соҳаларига нисбатан анча тез амалга ошади. Туризмнинг нисбатан тез тикланишини Франция, Германия, Швейцария, Буюк Британия ва АҚШ каби туризм индустрияси юқори ривожланган давлатларда юз беради. Бироқ, ушбу мамлакатларда ҳам экспертлар фикрича, тикланиш 2023 йилдан олдин кузатилмайди.

COVID-19 пандемияси постпандемия шароитида туризмнинг тез суръатларда ўсишига имкониятларни яратмоқда. Биз қуйида постпандемия шароитида туризмнинг асосий ривожланиш тенденцияларини очиқ беришга ҳаракат қиламиз.

Туризм ва туристик хизматлар учун аввалгига қараганда кўпроқ ҳақ тўланади. Тадқиқотлар кўрсатмоқдаки, пандемия даврида бой инсонлар янада бойишди. Бу туризм соҳасида ҳам кўзга ташланди. Айниқса, бир неча ойлар ўз-ўзини изоляция қилганлар карантин талаблари юмшаб, қатор курортлар очилганда нисбатан қиммат туристик хизматлар танлана бошланди. PRCO нинг олиб бораётган Ultima Collection статистикасига кўра чегаралар очилгандан кейин ультралюкс синфидаги меҳмонхона, вилла ва резиденцияларни брон қилиш ортган, шунингдек, ушбу компаниянинг 95 фоиз меҳмонлари шахсий самолётларида келишган.

Табиатда дам олишларнинг ортиши кузатилади. Карантин сабабли инсонлар изоляцияланишга, индивидуаллашишга мослашишди. Бунинг оқибатида, саёҳатларда ҳам инсонлар табиат қўйнига, оилавий ёки индивидуал тарзда отланишмоқда. Инсонлар табиат энг самарали

даволаниш ва дам олиш, ўзининг ишчанлик ва руҳий қобилятларининг самарали тикланишига эришувчи маскан эканлигини тушуниб етишди.

Туристларнинг якка тартибдаги, индивидуал ёки оилавий саёҳатлари ортади. Илгари туристлар кўпинча оммавий, гуруҳлар билан саёҳатларга чиқишган бўлишса, эндиликда ва яқин келажакда улар якка тартибда ёки ўз оилалари билан кичик гуруҳларда саёҳатга чиқишади. Бунга уларни пандемия ўргатиб қўйди.

Яна бир янги ва постпандемия шароитида ривожланаётган йўналиш бу **воркейшн**. Бу йўналиш номи work ва vacation сўзларидан келиб чиқади ҳамда масофадан туриб ишлаган ҳолда дам олишни англатади. Пайдо бўлганига 10 йилларча бўлганига қарамасдан, тез ривожланаётган йўналиш. Айниқса, пандемия даврида ва постпандемияда янада оммалашаётган туризм йўналишларидан саналади. Пандемия шароитида кўпчилик масофавий иш шаклига ўтиб, ишлаб, кўникмаларга эга бўлишди. Бу айрим иш берувчиларни ҳам айрим ишловчиларни ҳам бирдек қониқтиради.

Ҳозирда айрим касблардаги ишчилар ўз вазифасини турист сифатида нисбатан иссиқ, комфорт жойларда, сув бўйида, табиат қўйнида узоқ муддатда дам олиш билан бирга масофадан туриб аралаш ҳолда амалга ошириб келишмоқда. Меҳмонхоналар ҳам бундай мижозларга “лаббай” деб жавоб бериб, уларга тегишли шароитларни яратиб беришмоқда. Масалан, Черногорияда, Porto Montenegro да Work and Live дастурини ишга туширишди. Бунда мижоз, сув бўйида, яхтаси ҳам мавжуд қимматбаҳо апартаментни брон қилган ҳолда 1400 евро тўлаб бир ой давомида мазкур комплекс худудидagi замонавий коворкингдан фойдаланиши мумкин.

Кўплаб давлатлар ҳатто “рақамли кўчманчилар” (digital nomad-турли давлатларда яшаб, ўз ишини масофавий бажарувчи кишилар) учун махсус визалар ташкил қилишди. Буларга Қариб давлатларини, Хорватияни, Дубайни, Германияни ва яна кўплаб давлатларни мисол келтириш мумкин.

Туризмда рақамлашувнинг даражаси ортиб боради. Рақамлашув барча соҳалар каби туризмни ҳам кенг қамраб олади. Туристлар ўзларига қулайлик ва вақт нуқтаи назарида кўплаб хизматларнинг рақамлашган шаклини танлашади. Хона ва билетларни бронлаш, тадбирлар ва учрашувларни режалаштириш, хоналарнинг жиҳозланиши ва бошқа хизматларни рақамлаштириш орқали амалга оширишади. Хафвсизлик ва вақт нуқтаи назаридан айрим саёҳатларни онлайн, масофавий амалга оширишади. Виртуал турлар, саёҳатлар оммалашиб боради. Масалан, Ўзбекистонда “Online Tourism” платформаси ишга туширилган.

Шунингдек, истиқболда жаҳон туризмида ўзини соғломлаштириш туризми, маҳаллий туризм, зиёрат туризми, спорт туризми йўналишлари аҳамияти ортиши билан бирга туризмнинг иклюдивлашуви ва экологик хавфсизлашуви ортиб боради.

Ўзбекистонда постпандемия шароитида туризм ривожланган давлатлардагидек бўлмасада, аста-секин трансформацияга учраб бормоқда. Яқин келажакда, пандемиядан кейинги шароитда Ўзбекистон туризмида зиёрат туризми, спорт туризми, гострономик туризм, маданий (музей) туризми, агротуризм, экотуризм каби тармоқлар ривожланиши кузатилади. 2021 йилнинг ўзида хорижий давлатлардан 700 мингдан ортиқ туристларнинг Ўзбекистоннинг муқаддас жойларида зиёрат туризмида иштироки кутилмоқда. Биргина жорий йилда мамлакатда 50 дан ортиқ жаҳон ва республика миқёсидаги спорт тадбирлари режалаштирилганлиги бу соҳада ҳам маҳаллий ва хорижий туристларни оқимини юзага келтиришини кўрсатади. Бундан ташқари Самарқанд, Бухоро, Хива ва бошқа шаҳарларда гострономик кўчаларнинг ташкил этилганлиги ва режалаштирилганлиги маҳаллий ва хорижий гострономия гурманларини жалб қилиши тайин.

Шунингдек, Туризм ва спорт вазирлигининг ташаббуси билан Ўзбекистон ва Марказий Осиё мамлакатларининг қўшалок турлари шакллантирилмоқда ва бу ҳам потенциал йўналиш сифатида шаклланади. Бундай турларга мисол тариқасида Ўзбекистон ва Қозоғистон иштирокидаги Занги ота – Аҳмад Яссави – Аристанбоб турини кўрсатиш мумкин ва ҳ.к.

Умуман постпандемия шароитида туризмнинг трансформацияси катта ўзгаришларни ва имкониятларни таклиф қилмоқда. Фақат ушбу имкониятлардан ўринли ва самарали фойдаланиш талаб қилинади.

MUNDARIJA

Д.Ш.Явмутов	Туризм пандемия ва постпандемия шароитида: асосий йўқотишлар ва тикланишнинг истикбол йўналишлари	5
Hamroev H.R.	Saudiya Arabistonining ziyorat turizmi tashkil etish tajribasi tahlili	7
Д.Ш.Явмутов	Худудларнинг табиий ресурсларини туристик-рекреацион баҳолаш масалалари	9
Nurov Z.S.	Ways to develop special types of tourism in Uzbekistan after the pandemic	11
Исомов Б.С.	Роль туризма в развитии экономики страны	13
Jurayev A. T.	Problems and prospects for the development of pilgrim tourism in Uzbekistan	16
Tajibayev Sh. M.		16
Nurova G.N.	Pandemiya dan keyingi sayohat tendensiyalar	19
Рўзиёв С.С.	Пандемиядан кейинги даврда туризм соҳасини ривожлантиришда	
Рўзиёва З.С.	бўш вақт омилининг аҳамияти	21
Musayeva Sh. A.	Presentation of the effectiveness of tourism and hotel services indicators and how to identify them	24
Usmonova D. I.		24
Ибрагимов Н. С.	Модели и новые тенденции процесса формирования туристского потока в Республике Узбекистан	26
Рўзиёв С.С.	Ҳозирда туризмни ривожлантириш учун ҳал этилиши лозим бўлган	
Элмуродова Р. А.	муаммолар	29
Abdulloev A.J.	Buxoro viloyatida cho'l turizmi klasterini rivojlantirishda logistik tizimlardan foydalanishni takomillashtirishning ustuvor yo'nalishlari	31
Yuldashova N.		31
Хидирова Г.Р.	Туристтик худудларни ижтимоий-иқтисодий тартибда хорижий мамлакатлар тажрибасини қўллаш имкониятлари	34
Олтаев Ш.С.	Пандемия шароитида тўловсизлик билан боғлиқ муаммоларни ҳал этишнинг инновацион йўллари	35
Азимов О.Ф.	Бухоро вилоятида ички туризмни ривожлантириш механизмларининг замонавий тенденциялари ва моделлари	38
Farmanov E.A.	Turizm da transport infratuzilmasini takomillashtirish yo'llarini belgilashda amaliy tadqiqot natijalari (buxoro viloyati misolida)	40
Матякубов У.Р.	Оролбўйи минтақаси туризм бизнеси корхоналарига Covid -19 Коронавирус пандемиясининг таъсири	48
Мирзаев А.Т.	Пандемиядан кейинги даврда туристик-рекреация фаолиятини ривожлантириш ва рақобатбардошлигини оширишнинг услубий жиҳатлари	51
Зиявитдинов Х.	Организация деятельности предоставления услуг предприятиями питания в туризме	56
Навруз-зода Ш.Б.	Ёшлар туризмни пандемиядан кейинги даврда ривожлантириш истикболлари	59
Davronov I.O.	Improvement of service quality for tourism and hotel development after pandemic in region	61
Davronov I.O.	Priorities for improving the quality of hotel services through innovative development after the pandemic	65
Ro`ziyeva G.F.	Milliy hunarmandchilik-xorijiy sayyohlar nigohida	68
Ro`ziyeva G.F.	Milliy hunarmandchilikni rivojlantirishda raqamli xaritalarning roli	70
Сайфуллоев О.О.	Ўзбекистонда агротуризм – асосий муаммолар, хусусиятлар ва ислохотлар зарурияти	71
Xalliyeva N.	Pandemiya oqibatida butunjahon va O'zbekiston turizm sohasida yuzaga kelgan holat: muammo va yechimlar	74
Sharifova Sh.Sh.	Turizm da halol standartlarini joriy etish	76
Murodov H.S.	Buxoro turizmi rivojida sanatoriya – kurort muassasalari o'рни	79
Хамроев Ш.	Принципы банковского мониторинга	80
Qayimova Z.A.	Turizm sohasida mutaxassislarni tayyorlashning o'ziga xos xususiyatlari	81

Ходжаева Д.Х.	Особенности развития сельского туризма после пандемии в Республике Узбекистан	84
Ashurova M.X.	O'zbekistonda kichik biznes va tadbirkorlik faoliyati va uni rivojlantirish istiqbollari	86
Boltaeva M. Sh.	Yangi O'zbekistonda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni qo'llab quvvatlashning zamonaviy yo'nalishlari	89
Radjabova M. A.	Features of the production of tourist routes	91
Саидова Ф. К.	Жондор тумани иқтисодий имкониятлардан фойдаланиш йуллари	93
Shadiev A.X.	Turizmda marketing kommunikatsiyasining ahamiyati	96
Dilmonov K.B.	Features of the development of the infrastructure of historical architectural objects	98
Ro'ziyeva N.Ch.	O'zbekiston ekoturizmi rivojlanishida xorij tajribasi	101
Alimova Sh. O.		101
Tulaeva Kh.U.	Opportunities and challenges for tourism industry after pandemic period	104
Ахтамова М.Э.	Ситуация в туристическом секторе Нурабадской экосистемы, вызванная пандемией: проблемы и решения	
Ибодуллаев У.		106
Ходжаев Х.		106
Ҳакимов У. А.	Пенсия таъминоти тизими: ривожланган мамлакатлар тажрибаси	108
Kadirova Sh.X.	Pandemiyadan keying davrda transport xizmatlarini takomillashtirish yo'nalishlari	111
Bozorova S.K.	The ability to form a brand of the tourist destination of Bukhara based on the existing image	112
Muxamedova M.M.		112
Farmanov E.A.	Buxoro viloyatida pendemiyadan so'ng transport xizmatlar sifatini oshirish yo'llari	114
Boltavea Sh.B.	O'zbekistonda turizm sohasini rivojlantirishning o'ziga xususiyatlari	117
Toyirova S.A.	Definition and understanding of tourist product	
Choriyev R. N.		118
Урокова Д.Б.	Применение инновационных технологий в развитие туризма и гостиничного бизнеса	120
O'roqova D.B.	Mehmonxonalarda innovatsion faoliyat funksiyalaridan samarali foydalanish yo'llari	122
Tojjiyeva M.V.		122
Salimova S.F.	Joylashtirish vositalarining xizmatlarini siljitishda onlayn sharhlarning ta'siri	124
Ахтамова М.Э.	Пути повышения туристической привлекательности Узбекистана в постпандемический период	126
Лим Н.В.		126
Ахтамова М.Э.	Пути внедрение инновационных и смарт форм экотуризма как способ повышения туристической конкурентоспособности Самарканда	127
Болтабоев Х.С.		127
Yuldashev K.Sh.	Pandemiyadan so'ng O'zbekiston Respublikasida mustaqil turizm infratuzilmasini takomillashtirishning ustuvor yo'nalishlari	129
Арипова М. С.	Сравнительный анализ различных подходов к определению понятия бренда	133
Сайфуллаева М., Абдуллаева Х.	Перспективные направления оживления туризма в Узбекистане в период постпандемии	136
Kamolov X.Z.	Turizmni diversifikatsiya qilishda tur firma faoliyatining o'ziga xos xususiyatlari	138
Axrorova N.U.	Pandemiyadan keyingi davrda O'zbekistonda yoshlar turizmini rivojlantirish yo'llari	141
Murodov F.B.		141
Oripova Z. Q.	Pandemiyadan keyin kadrlar tayyorlashda turizmning rivojlanish tarixini o'rganish	142
Isokova G.Sh.	Korporativ turizmni rivojlantirishda marketingning o'rni	145
Haydarova D.I.	Properties for the formation of a positive tourist image of Uzbekistan on the basis of couchsurfing	147
Radjabov O. O.	The role of influencers on the development of tourism in Uzbekistan	
Mambetkadirova G. R.		148

Хуррамов О. К.	Перспективные направления цифрового туризма в постпандемический период	150
Файзиева С. К. Баратова М. Б.	Особенности питания при коронавирусной инфекции	153
Rajabova M. Niyozova I.	Malayziyada turizmning rivojlanishi va uning o'ziga xos xususiyatlari	156
Мухидов Ҳ.	Система образования в условиях пандемии	159
Khalimova N. J. Aminova N.B.	Hotel staff professional development and sample plan of training program	161
Navruz-zoda L.B. Negmurodova Sh.	Madaniyat va san'at sohasining jamiyatda tutgan o'rni va mazkur sohadagi rahbarlarning menejerlik qobiliyatlarini rivojlantirish	163

“Садриддин Салим Бухорий” МЧЖ босмахонасида чоп этилди.
Ҳажми 168 бет. Формат А4. Адади 20 нусха. Буюртма 316. 2021.

Бухоро шаҳри. М.Иқбол кўчаси, 11.